

ÖLTÖZKÖDÉSEL KAPCSOLATOS LEXIKAI GERMANIZMUSOK RUSZIN NÉPNYELVŰ KIADVÁNYOKBAN

ABONYI ANDRE TÍMEA

Nyíregyházi Főiskola, Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszék

4400 Nyíregyháza, Sóstói út 31/B.

abonyia@nyf.hu

Kivonat: A ruszinok nyelvi kérdése mindig szorosan összefonódott nemzeti identitásukkal. A ruszin nyelv(ek)et mind a kelet, mind a nyugat felől érkező hatások, ezen kívül számos, az óegyházi szláv liturgikus nyelvéből származó kifejezés különbözteti meg a többi keleti szláv nyelvtől. A ruszin nyelvjárások/nyelvváltozatok körül minden időben léteztek különféle kisebb, regionális irodalmi nyelvek, melyek szókincsükre mindig erős hatással voltak.

A német jövevényszavak – többnyire eredeti jelentésüket megőrizve – képző nélküli alakban, vagy pedig honosító képzővel ellátva fordulnak elő a ruszinban, mely a ragozási paradigmába való beilleszkedésüket segíti elő. Az öltözködéssel kapcsolatos germanizmusok elég gyakoriak a ruszinok körében, amelyek szófajlag többnyire a főnevekhez illetve a főnevesült mellénevekhez sorolhatók, de néhány ige is megtalálható ebben a témakörben.

Kulcsszavak: ruszin nyelv(ek), népnyelvi kiadványok, lexikai germanizmusok, tárgyköri csoportosítás, szófaji megoszlás, adaptáció.

Bevezetés

Jelen tanulmány célja a ruszin nyelvjárásokban előforduló germanizmusok fonetikai (fonológiai) és morfológiai vizsgálata (nép)nyelvi kiadványok (verseskötetek, elbeszélő művek, szótári szócikkek) alapján. A ruszin nyelvben, illetve nyelvjárásokban is megtalálhatók a német jövevényszavak, amelyek vagy közvetlenül a németből vagy más nyelvek közvetítésével kerültek be. A német eredetű szavak beáramlása szorosan összefügg a helyi lakosságnak a német nyelvű lakosokkal fenntartott gazdasági, politikai és kulturális kapcsolataival, melyek jelentős részét az északkeleti-magyar nyelvjárásban is használják. Az adaptáció folyamán egyes német szavak hangalakja valamennyire megváltozott, s így illeszkedett be a ruszin nyelvek morfológiai és ragozási rendszerébe.

1. A ruszinok nyelvi kérdése

A ruszinok nyelvi kérdése mindig szorosan összefonódott nemzeti identitásukkal. A ruszin nyelv(ek)et mind a kelet, mind a nyugat felől érkező hatások, ezen kívül számos, az óegyházi szláv liturgikus nyelvéből származó kifejezés különbözteti meg a többi keleti szláv nyelvtől. A ruszin évszázadokon keresztül csak dialektusokban létezett, irodalmi nyelvi funkciót nem töltött be. A nyelvjárások effajta keveréke körül minden időben léteztek különféle kisebb, regionális irodalmi nyelvek, melyek hosszú időre visszanyúló tradícióval és nagy tekintéllyel is rendelkeztek. Mivel e nyelvjárásokon beszélők határterületen élnek, szókincsükre mindig erős hatással volt a lengyel, a szlovák és a magyar. Így például az Eperjes környéki ruszin lexika nagy része megegyezik a keleti szlovák dialektusok szókincsével; a lemko-ruszin a lengyel nyelvjárásokkal mutat hasonlóságot; a kárpátaljai ruszinban sok az ukrán dialektusokból átvett elem; a bács-szerémi ruszin a szerb és horvát nyelvjárásokhoz áll közel. Ezek az irodalmi nyelvek

természetsszerűleg nagymértékben befolyásolták az idegen eredetű elemek meghonosodását, illetve beilleszkedését.

2. A ruszin nyelvet ért nyelvi hatások és a ruszin szókincs

A ruszin nyelvet ért hatások különbözőek voltak. A legerősebben az egyházi szláv hatott a ruszinra. Nem lehet azt mondani, hogy a ruszin irodalmi nyelv kizárólag csak a népnyelv elemeiből áll, s hogy az irodalmi nyelv kialakulásában az egyházi szláv nyelv kevésbé játszott volna fontos szerepet, mint például az ukrán vagy a fehérorosz nyelveknél. Az egyházi szláv hatása viszont mégsem volt annyira erős, mint az oroszban, ahol a szavak 30–40 %-a egyházi szláv, illetve délszláv eredetű, viszont jóval magasabb az egyházi szláv elemek aránya a ruszinban, mint az ukránban. Ez elsősorban annak köszönhető, hogy számos jazicsijes alak őrződött meg a nyelvben, vagyis olyan alakok, melyek Galícia és Podkarpatszka Rusz területén voltak használatosak, s ahol az egyházi szláv nagy hatással bírt. Másodszorban, a vallás a ruszinok körében mindig a legfontosabb szerepet játszotta, s ezért majdnem minden korai kiadvány egyházi jellegű.

2. 1. A nagy tekintéllyel bíró, ún. „presztízisnyelvek” nyilvánvalóan erőteljesebben hatottak a ruszinra, mint fordítva. Ilyen például a lengyel, szlovák vagy a magyar. Ugyanakkor a ruszin is kismértékben hathatott ezekre. Magától értetődő az a megállapítás, ha az Ukrajnában használatos kárpátaljai ruszin nyelv környezetében valamely keleti szláv nyelvet beszélnek, akkor lexicájában is több keleti szláv eredetű kifejezést találunk, mint például a kelet-szlovákiai ruszinban, ahol nyugati szláv nyelven beszélnek.

2. 2. Az Eperjes környéki ruszin nyelv alapvető szókészletét az ószláv eredetű kifejezések teszik ki. Az itt megtalálható ószláv eredetű szavak szellemi, fizikai állapotot, természeti jelenségeket, földrajzi neveket, a hét napjainak, valamint a hónapok neveit, testrészek megnevezését, rokon viszonyokat, tisztségeket, házi illetve vadon élő állatok neveit, növényneveket, a társasági élettel kapcsolatos fogalmakat jelölnek. Az igék, melléknevek, névmások többsége is ószláv eredetű. Pl. *земля, глина, злато; пчола, голуб, коза; явор, береза, дуб; плод, колос, солома; чало, душа, локоть; глухий, голодный, кривавый; їсти, лизати, плювати; я, ты, мы, вы, мій, твій, наш, ваш; єден, два, три; меджі, над*. A közvetlenül nem az ószlávból (összláv) átvett szavak legszélesebb körét a keleti szlovák dialektusokkal közös szavak alkotják, és azok, melyeket az irodalmi szlovákból vettek át. A több mint 1500 éves ruszin-szlovák együttélés, illetve a ruszin és a keleti szlovák dialektusok mindennapos szoros érintkezése természetsszerűleg jelentős hatással volt a szókincs alakulására. Ezt a tényt támasztják alá a köv. kifejezések; pl.: *барз, боїско, брытов, векийый, веце, вінчовати, вишелякий, гев, глядати, гнедь, гута, тамба, дышель, дудкы, жебы, заголовок, зась, ярець, ярёвати, кады, кедь/кідь, корназ, когут, коцур, мішкарь, нараз, офіра, пацёркы, плаца, повойник, трафити, фурик, хвіля, ховати, цінтерь, чепіга, чалнок, шваблик, шуфлада/шуфладка*. A mai szlovák irodalmi nyelv szókincsének nagy része bekerült a szlovákiai ruszinok mindennapi nyelvhasználatába. Ezt nagymértékben elősegítette a sajtó, a tömegkommunikáció eszközei, a lakosság migrációja; pl.: *баник, влада, валец, влак, главічка/главічковати, доїчка, дренаж, дружба, зваряч, комбайніста, машиніста, млатячка, розглас, сілаж, тавіч, гутник, умелы, гноїва*. Napjainkban a szlovákból főként a gazdasággal, kultúrával, technikával, politikával kapcsolatos terminusok kerülnek be a ruszinba, de megtalálhatóak a

társadalmi élet egyéb területével összefüggő szavak is; pl.: *подник, подникатель, почитач, влак, ріхлик, вольбы, зволити, посланець*. A mindennapi élettel kapcsolatos szlovák kifejezések átvétele, s azok fonológiai illetve morfológiai asszimilálódása a ruszinban, egyike a mai kelet-szlovákiai ruszin nyelv legmarkánsabb ismertetőjegyének, illetve a ruszin nyelvi folyamat jele Kelet-Szlovákiában. Ez a nyelvi folyamat jelentős mértékben közelebb hozza a szlovákokat a ruszin lexikához, és nem lehet a ruszin szlovákosításának minősíteni csak azért, mert a szlovák kifejezések a ruszin hangtani és morfológiai normákhoz adaptálódnak, és így beépülnek a ruszin nyelvi rendszerbe. A feudalizmus korában, amikor fejlődésnek indultak a városok, valamint az ipar, Szlovákia keleti részén megfigyelhető volt a német kolonizáció, mely jelenség a következő jövevényszavakat hozta magával: pl. *апшток, варштак, вінкель, гоблик, гак, драгов, дрелих, корба, лаковати, майстер, рапшпель, ряф, шафель, шруба, штахітка, шустер, шнайдер, фейдра, фіршток, цвек, цоль, цольшток*. A szókincs bővülését eredményezte a német hadi kifejezések átvétele is: pl. *абсентірка, багнет, твер, екзецірка, дефілірка, касарні, кольба, машинтвр, патроля, ретрут, райткы, райтовати, шрапнел, фрайтер, капраль, цуга, цурикати*. A német eredetű szavak túlnyomó része a szlovák és a magyar közvetítésével került be a ruszinba; pl.: *багатель, банда, барон, ваза, вана, гандель, гандлёвати, креденец, куфер, лайбик, луцерна, лустер, мордовати, пантлик, прічі, рула, шаловати, шнур, шнуровати, шпарга, шпіц, шпыталь*.

2. 3. A bács-szerémi ruszin nyelv szókészletét többnyire ószláv eredetű szavak teszik ki: pl. *човек, жена, оцц, мац, дзеци, брат, шестра, баба, дідо; конь, крава, гивиня, овца, пес; древо, дуб, бук, лес, яблоня, грушка, квиток; жито, овес, просо; хлеб, млеко, сир, масло; жем, небо, слунко, мешац, гвизда; глава, рука, нога, палец; добри, чарни, бици; читац, бешидовац; крашине, добре, ...* A hornyciai (felföldi) ruszinok évszázadokig közvetlen kapcsolatban voltak a magyarokkal, amit a számos magyar lexikai elem is tükröz: pl. *варош, валал; капура, аколь, череп; коч, льовч, доронга; канчов, погар, танер, теппа; калап, шапка, надраги, чижма, бочкора; белюш, гурка, лепинь, ратота; кукурица, герета, гиризда, парадича; пулька, тунар, бачи, андя, легинь, порция,* A Bácskába való betelepülés utáni újabb magyar jövevényszavak: pl. *есенц, зокни, корчолі, овода,* Lexikai germanizmusok: pl. *фундамент, мур, комора; ванічка, гобель, гнот, дрот, шруб, шафлік, шнур, фурик; кушнір, маляр, цимерман; шмати, лайбик, фартух; цукер, фриштик, кост; брескиня, цибуля, барвенок; крох-маль, шпижа, гадваб; борг, танец, кумит, куля, броки, фраєр(ка); вандровац, ратовац, винчовац, гандровац, коштовац, мальовац, трафиц ше,* A Bácskába való betelepülés utáni újabb német jövevényszavak: pl. *роля, трешка, сецер, вексла, ...*

2. 4. Eddig a legtöbb lexikai germanizmust a szlovákiai, kárpátaljai és a bács-szerémi ruszinban találtam, kevesebbet a máramarosiban és a lemko-ruszinban. A leggyakoribb közös német jövevényszavaknak számítanak: *борбіль/бурбіль, вагон, вага, вандровати, гандиль/гендель, гатер, тешевт, твавт/гвалт, трайцарь/трицярь, дах, куфер/куфир, лайбик, луфт, мвашинтвр/машинтвр, мелдовати, плац, фарба, ферталь/фірталь, фест, фірганок/фірганг(а), флек, цолишок, шіф(а), штанга/штангя, штимпиль/штемпель, штримфля/штрімфлі, шустер, шацовати*.

3. A germanizmusok tárgyköri és szófaji megoszlása

A ruszin népnyelven írt kiadványokban fellelhető lexikai germanizmusokat tárgykörük, s azon belül szófajuk szerint különböző csoportokra lehet bontani. Vizsgálódásaim során a következő nagyobb témakörök köré csoportosítottam a ruszinban megtalálható német jövevényszavakat: 1. katonai élet (haditermológia); 2. kereskedelem; 3. konyha illetve az étkezés; 4. a lakás berendezése; 5. szórakozás; 6. öltözködés; 7. különböző foglalkozások (szakmák); 8. vasárnap, edények; 9. növénynevek; 10. emberi viszonyokra vonatkozó kifejezések; 11. közlekedési eszközök; 12. helyek, helyiségek.

3.1. Szófaji megoszlásuk szerint az átvételek jelentős hányada főnév, de honossá lettek más szófajok is, mint például az igék és a mellénevek, de megtalálhatók a különböző határozószók is. Az öltözködéssel kapcsolatos germanizmusok elég gyakoriak a ruszinok körében, amelyek szófajilag többnyire a főnevekhez illetve a főnevesült mellénevekhez sorolhatók, de néhány ige is megtalálható ebben a témakörben. Az ábécé-sorrendbe szedett szavaknál/szócikkeknel először a ruszin nyelvi alakokat adom meg, majd a környező szláv nyelvi adatokat, végül kitérek a címszó magyar nyelvi alakjának etimológiai (szótörténeti) magyarázatára.

4. Öltözködéssel kapcsolatos germanizmusok

анцуг/анцук < ném. *Anzug* 'öltöny, öltözet': Дав собі пошити *анцук* из матеріяла вклітку. (Чорі 1: 16); На нѣм був новий, по-модерному изшитий *анцук*. (Чорі 2: 274); Явився нарядний, як на якоєсь сятю, – у чорному *анцукові*, білѣв сорочці и машликом на шийи. (Чорі 3: 205); Та *ked'* zbalamučenŭj Kocur v takim *ancugu* z Amerykŭ s'a ne vernuv, v jakŭch vŭ idete do n'oj... (Petrovaj 46); ..., кидь город из них не справит топанки и чіжмы, *анцугы* и кабаты? (Утцюзнина 53); – Вже єм позерав по склепах по чорных *анцугах*, бо ніч такой дома не мав, – ... (Мальцовска 127); Митер сшив вінчальний *анцук*, пирстінь щи глядає. (Чорі 2002: 44); Доку-м обмачовав шпайз, та якогось липкачого фраса-м перевернув собі просто на *анцуг!* – ... (Керча 1997: 9);

Ezt a szót képző nélkül vette át a ruszin különböző végződésekkal (г, к), feltehetően nyelvjárásokból: lemko-rusz. *анцуг* (Слимак 604); bács-szerémi rusz. *анцуг* (Сопка 26); k-szl. rusz. *анцуг*; mn. *анцуговый* (РЛ 12); РурС *анцуг* (Керча 1: 53); kárp. ukr. nyvj. *анцуг(к)* (Гоца 60, Гвоздяк 237); le. ukr. nyvj. *анцук* (Лесів 414); k-szl. *ancug*, *ancužek* (Halaga 1: 117); m. *ancúg*: '(férfi)ruha' (ÉKSz 42); m. nyvj.: *ancúg*, *áncug* (UMTSz 1: 220); kárp. m. nyvj. *ancúg* (Дерке 31, 33); vö. Abonyi 2001: 7; 2003: 18; 2007: 376.

бант(ик) < ném. *Band* 'kötet; (be)kötés; (kötő)pánt; sérvkötő; kötelék': Мати заязала осу дочці шовковим *бантом*. (Чорі 1: 17); У дѣвочки в косичках білівся сятковий *бантик*. (Чорі 1: 18); А *бант(ик)* képző nélkül ill. -ик kics. képzővel került a ruszinba; bács-szerémi rusz. *банти* (Горбач 320); k-szl. rusz. *бант* (РЛ 16); az ukr. *бант* az orosz vagy a lengyel közvetítésével került be a németből; a kfném. *bant* (úfném. *Band*) a *binden* igével van kapcsolatban (ЕСУМ 1: 135); or. *бант* (Фасмер 1: 121); szl. *bánt*, *pánt*, *pant* (Newerkla 294, 331); k-szl. *bant* (Halaga 1: 125); m. nyvj. *band* (UMTSz 1: 332); vö. Abonyi 2007: 376.

бруслик < ném. *Brustfleck* 'mellrevaló, mellény': Valószínűleg a magyar és szlovák hatott a ruszin alak meghonosodására; bács-szerémi rusz. *брушлик* (Сопка 27); RMSz *бруслик*

‘pruszli, pruszlik’ (Csöpey 19); РупуС *бруслик* (Керча 1: 97); укр. *брусля* (Грінченко 1: 102); szlk. *brusflek, bruslek, brusliak, bruclek, bruclik* (Newerkla 424); még szlk. *brusflek, bruslik* (Majtán 1: 159); k-szlk. *bruśl’ačëk, bruśl’ak* (Halaga 1: 153); m. *pruszlik* – a ném. *Brustfleck*-ből átvétel; jelentése: ‘mellény’, v. németesen ‘lajbli’ (CzF); *pruszlik*: magyaros szabású mellény, melyet az alsó néposztályhoz tartozó nők olcsó kelméből mindig, a magasabb rendű nők pedig csak akkor hordanak, ha a haza iránt való lelkesedés szállja meg őket (Ball 2: 451); *pruszka, pruszli, pruszlik*: ‘ujjatlan felsőruha; mellény’ (Balassa 2: 156); m. nyvj. *pruszlik: pruclik, pruszlëk, pruszlyik, purosztlik, puruszlájk, puruszlik, puruszlik* (MTSz 1786); *pruszlik, porosztlik, pruclik, pruszlëk, pruszlyik, purosztlik, puruclik, puruszlëk, puruszlik, puruszlik, puruszlyik, pusztlek, pusztlik, porosztlëk, pruclek, pruclik, brusjik* (ÚMTSz 4: 606); *pruszka, prucka, purucka, puruszka*: ‘posztóból, báránybőrből, vászonból készített, rendszerint magasan záródó, gyakran fémgombos férfimellény; lajbi’ (ÚMTSz 4: 605); *pruszlik*: ‘testhez simuló, kivágott, elől fűzött női mellény; posztóból való v. prémmel bélelt mellény’ (ÉKSz 1128). Az ESz szerint a *pruszlik* (1696 u.) (‘egy fajta női mellény’) baj.-osztr. jövevényszó; vö. baj.-osztr. *prustflek* ‘(férfi vagy női) parasztmellény; női mellkendő’; ir. ném. *Brustfleck* ‘a mellet takaró ruhadarab, mellény; bőrkötény mellédsze’. A ném. szó a ném. *Brust* (‘mell’) és a *Fleck* (‘hely, pont; folt’) főnevek összetételére vezethető vissza. A *pruszlik* elsősorban nyelvjárásainkban élő, de a köznyelvben is ismert szó (ESz 667); kárp. m. nyvj. *pruszlik* (Дерке 31); vö. Nyr 1914/43: 408–414; 1988/112: 80–86.

гайштук < ném. *Halstuch* ‘nyakkendő, sál’: – bács-szerémi rusz. *гайштук* (Сопка 27); RMSz *гайштукъ* ‘nyakra való, nyakkendő’ (Csöpey 50); kárp. ukr. nyvj. *галстук* (Гоца 64); le. ukr. nyvj. *гальштук* (Лесів 416); szlk. *halstuch* (Newerkla 372, Majtán 1: 394).

говзентрагы/гойзентраг < ném. *Hosenträger* ‘nadrágtartó’: Хлопцеві підтяжки – *говзентрагы* Впилися у тіло, наче змії, ... (Петровцій 1993: 26); A címszó többféle alakváltozatban megtalálható a ruszinban; máramarosi rusz. *гойзентраг* (Бевка 48); bács-szerémi rusz. *гозентретери, третери* (Горбач 321, 323); lemko-rusz. *асонтрагы* (Слимак 607); РупуС *говзунтрагы, гойзентрагы* (Керча 1: 168, 170); m. *hózentráger*: ‘nadrágtartó’ (ÉKSz 563); m. nyvj.: *hózentráger, hózentróger, hózënróger, hózentrógër, huzentlóger, huzentráger, húzentráger, huzënrághlyi, huzontroger, huzentrák* (ÚMTSz 2: 1009); kárp. m. nyvj. *hózentróger, hózentráger, hózentrág, huzentrág, hoszuntróger, húzontróger* (Дерке 31); kárp. ukr. nyvj. *госундрагу* (Гоца 61); vö. Nyr 1908/37: 363–364; 1988/112: 80–86, Bárczi 1963: 318, Abonyi 2006: 420; 2008: 187.

герок/гийрок: Навер на ся *гийрок* и пұшов на улицю до хлопцўв. (Чорі 1: 222); Prava ruka Bejlû zoslyznula do dnukovoj kešen’i *geroka* i vûn’ala z n’oj opaterno zloženûj papir’. (Petrovaj 27); ..., Носить капітана, ея-гоя, го-я, На своїм *героку*, чуга-я. (Гиряк 83); А раз лем потур-мосит пана за *герок*:... (Утцюзнина 170); Пінхес Якубович бере на ся роздертый *гийрок*, щі єден куртый роздертый *гийрок* и йде у мороз. (Олбрахт 87); Мовч, циганине, на й *гийрок*, лем мовч. (Гнатюк 127);

A címszó – ahogy a fenti példák is mutatják – legalább kétféle alakváltozatban van meg a ruszinban; lemko-rusz. *герок* (Слимак 607); k-szlk. rusz. *герок, герочок, героча* (РЛ 50); RMSz *гейроць* ‘kabát, felső’ (Csöpey 63); РупуС *гейрок, герок* (Керча 1: 192, 193); k-

szlk. *geročěk, gerok* (Halaga 1: 257); m. *rokk*: ‘kabát’ (Ball 2: 484). A m. *gérok* (1813) a TESz szerint német eredetű szó; vö. ném. *Gehrock* ‘szalonkabát’. Ez feltehetően a ném. *Ausgehrock* ‘kimenőkabát’ megcsonkult változata. Figyelmet érdemel az a tény, hogy a ném. *Gehrock* forma először 1814-ből adatolható. A szb-hv. *gérok* is a németből való. Elavult kifejezés (TESz 1: 1055); m. nyvj.: *gérok, serokk* (ÚMTSz 2: 638). A szót először kiszorította a m. *szalonkabát*, illetve később a jelölt ruhadarabnak az elavulásával a szó is kikopott a nyelvből (Gerstner 1998: 40); vö. Bárczi 1963: 270, ÉKSz 463, Mollay 1989: 249, Abonyi 2001: 9; 2003: 19; 2007: 380.

зірерайська < ném. *Sicherheits|nadel* ‘kapcsolótű, biztosítótű’: Обы не намочити край вігана при райбаню, подугнула го и приколола *зірерайськов*. (Чорі 2: 192);

A címszó *-ка* főnévi adaptációs képzővel ellátott szóalakként a nőnemű főnevekhez illeszkedett; bács-szerémi rusz. *зихерка* (Горбач 321); szlk. *ziherka, zihrajska, zicherajc, zicherajcka, zicherajska, zicherhajcka, zicherhajska, zicherhajšna, zicherka* (Newerkla 491).

лайбик: Чекала на нього, докі выкапчав на собі *лайбик*. (Чорі 1: 104); На ньому був запоротый иззаду *лайбик*. (Чорі 2: 107); Мала на собі ушитый памутом *лайбик*. (Чорі 3: 77); И файное дитвачатко, и файное на нѣм *лайбинятко*. (Чорі 3: 77); Palac vŭn’av z kešen’kŭ *lajbyka* hodynku na zlatim lancku. (Petrovaj 167); Камаратко моя, Пожыч мі *лайбика*, ... (Гиряк 87); От кобы Бог дав бы, Вбым щось заробив, Камізелку – *лайбик* Бым товды купив. (Петровцій 1993: 56); 3 Анці в танці фырк сукман, Фырки чуні й *лайбик*. (Петровцій 1996: 52); Кидь би ми купили червені ногавиці, червені *лайбик*, червені чизми, червену шапку, та сто палиць би-м утримав! (Гнатюк 356); Ennél a szónál is magyar és szlovák közvetítés feltételezhető; bács-szerémi rusz. *лайбик* (Горбач 322, Сопка 28); lemko-rusz. *лайбик* (Слимак 605); máramarosi rusz. *лайбик* (Бевка 81); k-szlk. rusz. *лайбик/лайблик* (ПЛ 117); РупуС *лайбик, лайбичка* (Керча 1: 464). Az ukr. *лейбик* lengyel (le. *lejbik*) közvetítésű ném. jövevényszó; az alném. *Leibchen* (‘női ruha felső része; mellrész; női mellény’) a *Leib* (‘felsőtest; ruhaderék’) kicsinyítőképzős alakja, mely a kfném. *līp(b)* és az ófném. *līb* (‘élet; test, törzs’) szavakból eredeztethető (ECUM 3: 214); még ukr. *лейбик* (Грінченко 2: 353); le. ukr. nyvj. *лейбик, ляйбик* (Лесів 420–421); szlk. *lajbl, lajblik, lajbel* (Newerkla 409, Majtán 2: 188); k-szlk. *lajblik, lajblicěk* (Halaga 1: 386); m. *lajbi, lajbli*: ‘mellény’ (Ball 2: 150, Balassa 2: 2); m. nyvj. *lajbi, lajbl – lājbi, lājbli, lābli, lábri, lajbri* (MTSz 1279); *lābli, lábri, lājbi, lājbli* (ÚMTSz 3: 703). A *lajbi* (1736) ném. eredetű szó, valószínűleg többszörös átvétellel; vö. baj.-osztr. *leibel*, ném. *leibl, laibl, laibli* ‘mellény; egyfajta női fűző’; szász *laebl, laibəl* ‘mellény’. Ez a szó a ném. *Leib* ‘test, törzs’ származéka. A TESz szerint az átható nyelvjárás elsősorban a bajor-osztrák lehetett, de valamennyi hazai német nyelvjárás, továbbá a szepesi és az erdélyi szász is számításba jöhet. Nyelvjárási szó (TESz 2: 707). Az ESz szerint a *lajbi* (1736) baj.-osztr. jövevényszó. A legkorábbi változatai nyelvünkben a *lajbl* és a *lajbli*. A szóvégi *i* a mássalhangzótorlódás feloldásaként jött létre; vö. *cetli*. A nyelvjárások és a köznyelv határán álló szó (ESz 470); *lajbi*: ‘fémgombos férfi-posztókabát, ill. felsőruhaként viselt mellény; női mellényke’ (ÉKSz 813); kárp. m. nyvj. *lajbi* (Дерке 31); vö. Nyr 1914/43: 408–414; 1988/112: 80–86, Bárczi 1963: 317, BBB 291, Horváth 1978: 123, Gerstner 1998: 23, Abonyi 2001: 10; 2006: 420, Udvari 2005: 147; 2006: 123.

майшлик: Jedno, što chûbovalo Kocurovi i što robylo rozd'il medži nym i neprystučnŭm Palacom, tak to būla *mašl'a*, choc' i jej vin mav any kus ne hiršu od Palacovoj, – ona aj vysila doma na najvydn'išim misci, medži obrazamy. (Petrovaj 95); *Майшлик* – галстук для мужчин Признак статності й краси. (Петровцій 1993: 61); Гаті набіглоу и напорфінуву, Вббрыйвавуся, вмывуся, *майшлик* на ся взьму, ... (Петровцій 1996: 9); Мав на собі цвітчастый *машлик*, заязаный великым узлом. (Чорі 3: 117);

A *майшлик* kies. képzővel került a ruszinba; az Eperjes környéki ruszin alakváltozatra nagy valószínűséggel a szlovák irodalmi nyelv hatott; *PyPyC машлик, машия* (Керча 1: 501); k-szlz. rusz. *машия; машлѣвый; машлѣчка* (РЛ 127); kárp. ukr. *nyvj. машлик* (Гоца 61); szlk. *mašl'a, mašlička* (Newerkla 469, Majtán 2: 264, Halaga 1: 415); m. *masli*: 'csokorra kötött szalag' (Balassa 2: 36). A m. *masli* (1651) a TESz szerint baj.-osztr. eredetű; vö. *maschn, masch'n* 'hurok, kötés, csomó'; ném. *masch'n* 'egymásra hajlított részekből álló tárgyak elnevezése'; ir. ném. *Masche* 'szem <hálón, szítán, kézimunkán>, hurok; hajdísztó szalag, szalagcsokor'; ném. *maschel* (kicsinyítőképzős származék) 'övgyűrű, bújtató karika; díszítő szalag'. A németből bekerült számos más nyelvbe is; vö.: szb.-hv. *mášlija* 'csokor, masni; nyakkendő'; *mášna* 'csokornyakkendő; csokor, masni; szem, hurok'; cseh *mašle* 'szalagcsokor; szalag, pántlika; csokornyakkendő'. A m. szó *li* végű változata részben – a bajor-osztrákból nem adatolható – *l* kicsinyítő képzős származék külön átvétele lehet, részben analogikusan keletkezhetett a *ni* végű változat mellett (hokedli, kamásli) (TESz 2: 855). Horváth M. szerint a germ. eredetű szó jelentése: 'szalagcsokor formára készített ékszer'; vö. ófném. *masca*, kfném. *masche*, holl. *maas*, ang. *mesh* 'kis hurok'. A németből került hozzánk divatszóként: az adatok egy – már kihalt – jelentést őriznek. Az ógerm. szó rokon a balti-szláv 'csomó, hurok' jelentésű litván *mėgztī, mązgas* 'csomózni, csomó, hurok' jelentésű szavakkal. A németben eredetileg a madár- és halfogásra alkalmazott hurkot jelentette. Hozzánk csak a későbbi 'csokor' stb. értelemben került át. Adataink a délnémet nyelvterület hatására mutatnak: baj. *Maschn*, sváb *mās, Mäschen, Maschn, Maaschn, mašŋ; Mäscherl, Maschl*. A magyar adatok szövége kettősséget mutat: *mašŋ > masni, mašl > másli*, bár a *-li* képzős szavak analógiás hatása is feltételezhető. A XVII. század közepe táján már több példát találunk a *-li* képző használatára: *francli, gandli, tácli, pántli* (Horváth 139). A *masni* (1651) ném., ill. baj.-osztr. megfelelői az ESz szerint ieu. eredetűek; vö. lett *mazgs* 'csomó'. A szövégi *ni* a mássalhangzótorlódás feloldására került a szó végére; vö. *fecni*. A magyarban eredetileg egyfajta ékszer jelölt, mai köznyelvi jelentése a XVIII. századtól adatolható (1787) (ESz 518); m. *masni/masli*: 1. '(szalag)csokor'; 2. '(horgolásban, kötésben) szem' (ÉKSz 892); m. *nyvj.: masni, másli* (ÚMTSz 3: 1011); kárp. m. *nyvj. masni* (Дерке 31); vö. MNy 1910: 97–105, Bárczi 1963: 316, BBB 559, Hadrovics 1985: 354, Nyr 1988/112: 80–86, Mollay 1989: 244, Gerstner 1998: 25, Abonyi 2001: 10.

пантлик, пантля: Вырізала собі из папіря шилиякі *пантлики*. (Чорі 1: 132); Припарадила собі косичку жовтинькым *пантликом*. (Чорі 2: 24); Перед тканьом покровцѣв цурбатя накрайовалося на узкі *пантлики*, котрі пак зйазовалися авать сшивалися. (Чорі 3: 183); *Vûkarbul'avcij s'a iz-za Ver'cha krutorohûj mis'ac snažûv s'a osvityty všûtko dookola: blyzkû i dalekû horû, ulicu zo schûlenyma ku n'ij plotamy i platenykamy, postribryv st'inû vdavlenûch do zeml'i chûžok, svitlûj pantlyk vodû.*

(Petrovaj 211); Про Бога живого, лапайте го, Червеный *пантличок* коло нього. (Гиряк 152); За *пантликом* *пантлик* – за стрічкою стрічку В’язало дівча у розкішне волосся. (Петровцій 1993: 75); Вішай на ні *пантлі*, чілінговы, Вбы упознати, ош тко и де – якый: ... (Петровцій 1999: 41); Коні і возы были припараджены *пантлика*ми ... (Мальцовска 69); ..., на сукнях мали наберані фодричкы, на поясах – *пантликы*, а з них еден був черлений, другый – білый, третій – зелений. (Олбрахт 10); ..., їх у *пантликы* ружові файно прибирають. (Чорі 2002: 42); Шовкова одежа так на *пандлички* подерлася, нигде нич, а клочана ще май загусла, що мох на ні ся учинив. (Гнатюк 34);

A címszó alakváltozatai szlovák ill. ukrán hatásról tanúskodnak; máramarosi rusz. *пантлик* (Бевка 97); k-szlk. rusz. *пант*, *пантлик*, *пантлічка* (РЛ 189); RMSz *пантликъ* ‘*pántlika*’ (Csorey 247); РурС *пантлик* (Керча 2: 44); ukr. *пантлика* (ЕСУМ 4: 279), még ukr. *пантелик*, *пантличка* (Грінченко 3: 93); kárp. ukr. *пунь*. *пантлик* (Гоца 63, Гвоздяк 237); szlk. *pánt*, *pant*, *pantl’a*, *pantlik* (Newerla 294, 208), még szlk. *pantl’a*, *pantlik*, *pantlika* (Majtán 3: 468); k-szlk. *pant*, *pantlička*, *pantlika* (Halaga 2: 637); m. *pántlika*, néhol *pántyika*: forrása a ném. *Bandl*, *Bändl*; jelentése: ‘szalag’ (CzF); *pántlika*: ‘szalag’; *pántlikás*: ‘szalagos’; *pántlikáz*: ‘szalaggal cifráz’ (Ball 2: 407); *pántlika*: ‘szalag’ (Balassa 2: 127). A m. *pántlika* (1612) az elavult *pántli* ‘szalag’ (1607) származéka, mely a ném. tájnyelvi *pant’l* ‘ua.’ átvétele; egyesek szláv közvetítést feltételeznek; vö. pl. szb.-hv. *pantljika* ‘ua.’, tót, kisor. megfelelői inkább a magyarból valók (SzófSz 234); m. *nyvj.*: *pántlika*, *pájika*, *pálika*, *pándlika*, *pántëka*, *pántika*, *pántyika*, *plántika* (MTSz 1639); *pántlika*, *pálika*, *pándlika*, *pantika*, *pántika*, *pántyika*, *pántyika*, *pántyika*, *pátlinka*, *plantika*, *pontika*, *pántyika* (ÜMTSz 4: 350–351). Horváth Mária szerint ez a ném. *Band*, baj.-osztr. *Bántl*, *Bändl*, sváb *Bändel* átvétele. A ném. szó jelentése tágabb: minden köteléket, összetartó, kötő eszközt (abroncs, foglalat, ajtópánt) értenek rajta (a m. *pánt* szó jelentéstartalma is hasonló ehhez). A magyarba átkerült *pántlika* díszítésre használt, keskenyebb, selyemből vagy bársonyból készült szalagot – ill. a belőle kötött csokor módjára formált ékszert – jelentette. Ösgermán gyökérszó; a *binden* ige származéka. Megfelelőivel együtt megvan valamennyi germ. nyelvből; vö. *bant*, *pant*, *pont*; *Pántlein*. A m. *pántli* alak a baj.-osztr. *Bändl* ~ (*Pántl*) közvetlen átvétele az *l* kicsinyítő képzővel. A magyar nyelvérzék számára az *l* kicsinyítő képző funkciója nem volt világos, a *pántl* alakot szótőnek érezték, ellátták a *-ka* kicsinyítő képzővel (Horváth 161). A TESz szerint a m. szó jelentése: ‘<díszként használt> szalag’ (1612); ‘keskeny szántóföld, nadrágszíjparcella’ (1891). A szócsalád alapja, a *pántli* baj.-osztr. eredetű; vö. baj.-osztr. *bändl*, *bántl*, ném. *pantl*, *pantli*, h. baj.-osztr. *pantl*, *panttl*. A baj.-osztr. szó a ném. *Band*, baj.-osztr. *pand*, *pant* ‘szalag, pánt’ kicsinyítő képzős származéka. Ugyanennek a szónak a külön átvétele a m. *pantel* ‘pántlika, szalag’ is. A *pántlika* m. fejlemény: a *pántli-ka* kicsinyítő képzős származéka. Alakváltozatai részint a m. *pántlinak* megfelelő különböző baj.-osztr. ejtészváltozatok folytatói (p ~ b, a ~ á, t ~ d), részint hangkivetéssel (*pántika*, *pánlika*, *pálika*), palatalizálódással (*pántyika*), hangátvétellel (*plántika*) keletkeztek. A szb.-hv. *pantljika*, szlk. *pantlika*, ukr. *пантлика* feltehetőleg a magyarból valók, s csak kisebb valószínűséggel szláv képzések; vö. cseh *pantlik*, szlk. *pántlik*, ukr. *пантлик* inkább önálló szláv fejlemények. A m. *pántlik* ezért szlk. vagy ukr. átvétel lehet (TESz 3: 86). Az ESz szerint a *pántlika* (1612) ‘szalag’ származékszó; az azonos jelentésű, mára elavult *pántli* főnév (1607) *-ka* kicsinyítő képzős alakja. A baj.-osztr. szó az azonos jelentésű baj.-osztr.

pant főnévre vezethető vissza (ESz 613). Mollay véleménye szerint a szó korai úfném. kori baj.-osztr. eredetű; baj.-osztr. (1553) *harpäntl* ‘hajpántlikák’; hazai (Óbuda) baj.-osztr. *bandl* ~ *Pandl* ‘pántlika’; (Sopron) nyvj. *pandl* ~ *panttl* ‘pánt’ (Mollay 1982: 426); *pántlika*: ‘díszül használt szalag’ (ÉKSz 1081); kárp. m. nyvj. *pánt* (Дерке 31); vö. Bárczi 1963: 126, Hadrovics 1985: 401, Mollay 1989: 244.

реклик/рехлик: Прийшов з двора, зняв *рехлик* и повісив на вішак. (Чорі 1: 82); Вўн прийшов без *рехлика*, лем у єднўв сорочці. (Чорі 2: 13); *Рехлик* на ньому був файно кантований. (Чорі 3: 11); Коли до дівчини збираюсь, беру на ся *реклик* – піджак, Щоб знала, що я не дівтак, Бо свій уже *реклик* я маю. (Петровічій 1993: 89); Хоть на тобі файный *реклик* И пачмагы вовняні, Будеш ты горіти в пиклі, ... (Петровічій 1996: 6); В топанках цуравых, у *реклику* старўм, И нич нигде ни годен ись купити: ... (Петровічій 2004: 110);

Ahogy a fenti példamondatokból is kiderült, ez a szó is kétféle alakban van meg a ruszinban; közvetítő nyelv a szlovák v. magyar lehetett; bács-szerémi rusz. *рекла* (Горбач 322); máramarosi rusz. *реклик* (Бевка 112); k-szl. rusz. *рехлик* (РЛ 276); RMSz *рехликъ* ‘rékli’ (Csopey 342); РѹРѹС *рехлик* (Керча 2: 267); szlk. *rekel, reklik* (Majtán 5: 42); k-szl. *rekliček, reklik* (Halaga 2: 844); m. *rékli*: a ném. *Röckl*-ből kölcsönzött: ‘kurta dolmányféle női öltöny; nyári, téli, posztó-, kartonrékli’ (CzF); *rekli, rékli*: ‘kurta, női felöltő’ (Ball 2: 468); *rékli*: ‘kabátka, kurta női dolmány’ (Balassa 2: 169). A *rékli* (1870) a ném. *röckel* ‘szoknya, rékli’ átvétele (SzófSz 255); m. nyvj. *rékli* – *léklē, lékli, lékri, réklē, rekli, reklyi* (MTSz 1837); *rékli, lékli, rekli, lékri, reklyi, réklyi, rékli, rikli, réklyi, lekri, retli, rélti* (ÚMTSz 4: 700–701). A *rók*: Az egész magyarság területén használatos a ném. *Röckel*-ből származó *rokolya, rékli* szó. Az alapszavát képező ném. *Rock* szót a hétfalusi csángók vették át *rók* alakban (Nyr 1948/72: 88–89). A m. *réckl* jelentése: ‘szoknya, kabátka’; ausztr. németben ‘szolgálók fűzője’. Az alakváltozatok kialakulásában a hangátvetésnek, hasonulásnak és elhasonulásnak volt legfontosabb szerepe. Nyelvjárási szinten az egész nyelvterületen él (TESz 3: 372). Horváth Mária szerint a szó jelentése: ‘felsőruha, mellény’. Forrása a ném. *Rock* ‘kabát, mellény’; baj.-osztr. nyvj. alakok: *Réckl, Reckál*, sváb *rēk*. Az adatok és a nyelvhasználat a szó bécsies, kicsinyítő képzős változatát tükrözik: *Reckerl, Rockerl* (Horváth 189). A *rékli* (1668) ‘<női> blúz, alsóruha’ baj.-osztr. jövevényszó; vö. baj.-osztr. *réckl* ‘szoknya; kabátka <főként női viseletként>’. Ez a ném. *Rock* ‘szoknya’ főnévre vezethető vissza. A szóvégi mássalhangzótorlódást feloldó *li* végződés gyakori ném. jövevényszavainkban; vö. *celti*. A köznyelvben a *rékli* ma elsősorban nem egy fajta női ruhadarabot jelöl, hanem ‘csecsemők hátul nyitott kötött kabátkája’ jelentésben használatos (ESz 688); *rékli*: 1. ‘könnyű, bő szabású, szűk nyakú női blúz; az ing fölött viselt mellényszerű női alsóruha’; 2. ‘csecsemők hátul nyitott kötött kabátkája’ (ÉKSz 1155); kárp. m. nyvj. *rékli, rekli* (Дерке 31); vö. Nyr 1914/43: 408–414; 1988/112: 80–86, Bárczi 1963: 316, BBB 559, Hadrovics 1985: 437.

фартук/фартух < kfném. *vortuoch*, ném. *Vortuch* ‘előke; kötény’: Krystyna vterala *fartuchom* mokrū po samū lokt’i rukū. (Petrovaj 55); Зла жона бўлше змарнуче *фартушком*, як чоловік мішком. (Чорі 2: 198);

A címszó képző nélküli alakban mindegyik ruszin nyelvváltozatban megvan, változó szóvéggel; a szlovák v. az ukrán lehet a közvetítő nyelv; máramarosi rusz. *фартух* (Бевка

132); bács-szerémi rusz. *фармух* (Горбач 323, Сопка 30); lemko-rusz. *фармух* (Слимак 607); k-szl. rusz. *фармух, фармушко, фармушок, фармуца* (РЛ 325); RMSz *фармухъ (фармухъ)* ‘kötő, kötény’ (Csorey 414/415), *фармушокъ* ‘kötényke’ (Csorey 415); РурС *фармух* (Керча 2: 527); ukr. *фармух* (Грінченко 4: 375); kárp. ukr. *нуvj. фармух* (Гоца 60); or. *фармук, фармух* (Фасмер 4: 186); szl. *fartuch* (Newerkla 369); k-szl. *fartuch, fartušček, fartušek* (Halaga 1: 247); vö. Abonyi 2001: 8; 2006: 421; 2008: 189.

фусиклі: *Фусиклі* – панчішки, ще й дівочі, І не на щодень – на вихідний:… (Петровцій 1993: 114); Дўвка замыльовала закаляні *фусиклі*. (Чорі 2: 89);

Ez a szó is közel azonos alakban, széles körben elterjedt a szláv ill. a ruszin nyelvek többségében; lemko-rusz. *фусак(ля)* (Слимак 608); k-szl. rusz. *фусекля* (РЛ 329); РурС *фусеклі* (Керча 2: 539); szl. *fusak, fusakl'a, fusekl'a* (Newerkla 440); k-szl. *fusaček, fusak, fusekl'a/fusakl'a* (Halaga 1: 254); m. *fuszekli* ‘rövid szárú harisnya’ (Balassa 1: 245, MTSz 645); m. *nyvj.: fucukli, fusétli* (UMTSz 2: 541). A m. szó (1857) (‘férfiaktól hordott (rövid) harisnya, zokni’) a TESz szerint baj.-osztr. eredetű; vö. baj.-osztr. *fußöckl* ‘rövid harisnya, zokni’; ném. *fußsocke*. Utótagjának végső forrása a lat. *soccus, socculus* ‘könnyű cipőféleség’. Etimológiailag összefügg a m. *cókó* és *zokni* eredetijével. A szb.-hv. **fusēkla*, cseh *fusekle*, szl. *fusakl'a, fusak* ‘rövid harisnya, zokni’ szintén a bajor-osztrákból származik. A m. alakváltozatok közül a *fuszetli* a németből átvett *celti, kravátli, pertli*-félék analógiás hatását tükrözheti. A szóvégi ném. *l* ~ m. *li* megfelelésre vö.: *fásli, ferbli*. A bizalmas társalgási nyelv elavulóban lévő szava (TESz 1: 993); *fuszekli* (1788) < ném. *Fuß* ‘láb’ + *Socke* ‘zokni’ > (ESz 235); m. *fuszekli*: ‘rövid férfiharisnya, zokni’ (ÉKSz 442); kárp. m. *nyvj. fuszekli* (Дерке 31, 33); vö. Nyr 1988/112: 80–86.

штримфля/штрімфля, штрімфлі: Зазувана *штрімфля* розлізлася на п'яті. (Чорі 2: 63); Натігованя *штрімфл'їв* не занимало у неї много часа. (Чорі 3: 216); И *штрімфлі*, и калапчок, и вечерна ташочка из пудром и жебаловчатём, ... (Олбрахт 76); Панчохи – *штримфлі* ті не для окраси, В які дівчатка, що на виданні ... (Петровцій 1993: 129); В *штримфиль* го ни прячу – Уп'ю літер, уп'ю – два, Щи й дістану здачу. (Петровцій 1996: 51); Не буду тя бити, буду честовати, Райбати, варити, *штрімфлі* штоповати, ... (Керча 1997: 32);

A címszónak számos változata él a ruszinban és más nyelvjárásokban, mely az ejtémód ill. a meghonosodás különféleségét mutatja: lemko-rusz. *штремфля* (Слимак 607); bács-szerémi rusz. *штрумфлі* (Сопка 32); máramarosi rusz. *штрімфля* (Бевка 148); k-szl. rusz. *штрумфля* (РЛ 343); РурС *штрімфлі* (Керча 2: 596); kárp. ukr. *nyvj. штрімфлі* (Гоца 60, Гвоздяк 238); szl. *štrimfl'a* (Majtán 5: 676); k-szl. *štremfl'a* (Halaga 2: 1024); m. *strimfli*: ‘harisnya’ (Balassa 2: 209); m. *nyvj. strimfli: ěstrimflyi, istirimfi, istirimfli, istirinfli, istirinfli, istrimfli, stimfli, stirimfli, strinfli, trimfli* (MTSz 1998); *istirimfi, istirinfli, istirimfli, istirinfli, istirimpfli, istrimfi, istrimfli, istrinfli, istrimpli, srimfli, strifyi, strimfi, strinfli, strimfli, strüfli, temfli, templi, timfi, tirimfi, tirimfli, tirinfli, tiriñfli, tirimfli, trinfi, trimfli, trinfi, trimpfli* (UMTSz 4: 959). A m. szó a TESz szerint baj.-osztr. szócsaládba tartozik; vö. baj.-osztr. *strumpf (strümpfe), štrimpföl*, ausztr. ném. *Strumpf (Strümpfe)*, ném. *strümpfel, strimpli* ‘harisnya’ kicsinyítőképzős származéka. A m. *strimfli li* végződésére vö. *kifli, nudli* stb. Az alakváltozatok a szóeleji, illetve -végi mássalhangzó-torlódás különböző

feloldásával jöttek létre. A szóvégi *s* bizonyára magyar fejlemény, valamilyen analógiás hatásra megszilárdult képző lehet. A *strimf* elavult, a *strimfli* a bizalmas nyelvhasználat, illetve a nyelvjárások elavulóban lévő szava (TESz 3: 606). Mollay szerint a szó korai úfném. kori hazai baj.-osztr. eredetű, jelentése ‘harisnya’ (1620) (Mollay 1982: 509). Horváth Mária szerint a szó jelentése ‘harisnya; lábbeli’. Adataink közül az 1697–98-as rókával bélelt, vadászni való *strinfle* jelentése lehet ‘nemezciszma’, esetleg ‘kapca’, a többi ‘harisnyá’-ra utal. Alakváltozatok: *strimf[ph]*, *strenf*, *strymff*, *strimfli*, *strinfli*, *strimpli*, *strimfili*, *strümf*. A ném. *Strumpf*, délném. *štrīpf*, *strimpf*’l, *strimpf* változatainak átvétele. Eredetileg ‘nadrágszár’ jelentésben szerepelt, mai jelentését, a divat változásával a XVI. század elején kapta. Germán eredetű szó, gazdag rokonsággal. A németben a XIII. századtól van adatolva, kezdetben ‘fatörzs’ jelentésben. Ez később, a ruhadarabra való alkalmazás után háttérbe szorul. A magyarba átkerülve megőrizte a délném. nyelvjárásokra jellemző vonásokat: a szóbelseji illabiális magánhangzót, a szóvégen az *l* ~ *li* hanghelyettesítés, illetve hangfejlődés figyelhető meg. A XVI. századi ném. példák *Stimpf* (r-nélküli) alakjai nálunk nem bukkannak fel. A mássalhangzó-torlódás kiküszöbölésének többféle módját figyelhetjük meg: a szóeleji *str*-hangkapcsolat ekkor már nem egészen ismeretlen: vö. *strázsa*, *strucc*. Figyelmet érdemelnek a szóvégi *mpf* ~ *mpfl* feloldási törekvései: 1) a *p* kiesése: a *strimf[ff]*, *strimfli*, *strinfli*-alakokban; b) az *f* kiesése: *strimpli*; c) a szótaghatárok megváltoztatása: *strimf-li*, *strim-fi-li*, *strinf-li*. Hasonlók szerepelnek az osztrák nyelvjárási adatok között is. A jelenségek már az átvétel idején az átadó nyelvjárásokban is meglehettek. A *strimpök* ‘harisnyák’ a szakadáti nyelvjárásszigetről való. Az erdélyi szász nyelvjárás hatására vall (Horváth 213); kárp. m. nyvj. *strimfli* (Дерке 31, 33); vö. Nyr 1908/37: 363–364; 1914/43: 408–414, Bárczi 1963: 317, ÉKSz 1225, Mollay 1989: 244, Udvari 2005: 148; 2006: 124.

шурц: На клинку висів гентешів ушурц. (Чорі 1: 221); Шурц на шустрови так замаслився, засмолився, ош був як бы убоксований. (Чорі 2: 85);

A *шурц* adaptációs képző nélküli ném. jövevényszó a ruszinban; a kárpátaljai ruszinba valószínűleg az ukránból, a kelet-szlovákiaiba a szlovákból került át; máramarosi rusz. *шурц* (Бевка 149); k-szlk. rusz. *шурц*; *шурцовый* (ПЛ 343); RMSz *шурцъ* ‘kötény’ (Csopey 434); PyPyC *шурц* (Керча 2: 598); kárp. ukr. nyvj. *шурц* (Гоца 60); szlk. *šurc*, *šurca* (Newerla 358); k-szlk. *šurc*, *šurciček*, *šurcik* (Halaga 2: 1028); m. *surc*: ‘kötény’ (Balassa 2: 211); m. nyvj. *surc* – *suarc*, *súrc*: ‘kötény’ (MTSz 2012); *súrc*, *sùrc* (ÜMTSz 4: 981). Mollay szerint a *surc* jelentése: ‘katonai felszerelés egy bizonyos része’ (1494); ‘öv’ (1562); ‘női alsóruhaféle’ (1590); ‘kötény’ (1597); hazai korai úfném. eredetű; vö. korai úfn. (1522) *schürcez*; (1534) *schürtz* ‘kötény’ (Mollay 1982: 512). A TESz szerint a szó baj.-osztr. eredetű; vö. baj.-osztr. *schurz* ‘kötény, női szoknya, paraszting’; ausztr. ném. *Schurz* ‘börkkötény’; szlovákiai ném. *šuats*, h. baj.-osztr. *šuʹts*, szász *šurts* ‘kötény, csipő köré kötött ruhadarab’; vö. még ir. ném. *Schurz* ‘ágyékkötő, kötény; katonai öltözet egy bizonyos része’; *Schürze* ‘ágyékkötő, kötény, szoknya’. A cseh *šorc*, *šorec* (: > šorčík), le. *szorc*, szlk. *šurc* ‘kötény’ szintén a németből való. Különféle mesterségek szokincseiben, továbbá nyelvjárási szinten az északkeleti és keleti nyelvjárásokban él (TESz 3: 619); *surc*: ‘(munkához való) férfikötény’ (ÉKSz 1229); kárp. m. nyvj. *surc*, *súrc*, *sulc*, *súlc*, *surckötő* (Дерке 33); vö. Mollay 1989: 244, Gerstner 1998: 35, Abonyi 2006: 423; 2008: 192.

Összegzés

Úgy gondolom, számos példával tudtam alátámasztani azt a tényt, hogy a germanizmusok, bár nem azonos arányban, de mindegyik ruszin nyelvváltozatban jelen vannak, s a ruszin szókincs jelentős részét teszik ki. A német jövevényszavak túlnyomó része a szlovák és a magyar közvetítésével került be a ruszinok nyelvébe, amelyek – többnyire eredeti jelentésüket megőrizve – képző nélküli alakban, vagy pedig honosító képzővel ellátva fordulnak elő a ruszinban, mely a ragozási paradigmába való beilleszkedésüket segíti elő. A dolgozatban a jövevényszavak fonetikai és morfológiai meghonosodásáról csak érintőlegesen történik utalás, de ennek pótlása a későbbiek folyamán terveim között szerepel. A ruszin nyelvű források kibővítése, illetve újabb lexikai germanizmusok feltárása, valamint azok további, részletesebb (szintaktikai, szemantikai) vizsgálata, tárgykör és szófajok szerinti csoportosítása egy következő nagyobb munka témája lehet, melyhez ezek a szócikkek jó alapot szolgáltathatnak.

Irodalom

- Abonyi, A. 2001. Немецкие языковые элементы в романе Василия Петрова «Русины». In: Zoltán A. (szerk.) *Studia Russica XIX*. Budapest: ELTE. 6–12.
- Abonyi, A. 2003. Лексические германизмы в карпаторусинском литературном языке (На основе произведений И. Петровicia и И. Керчи). In: Zoltán A. – Jászay L. (szerk.) *Studia Russica XX*. Budapest: ELTE. 17–23.
- Abonyi, A. 2006. Lexikai germanizmusok a máramarosi ruszin nyelvjárásokban. In: Mártonfi Attila-Papp Kornélia-Slíz Mariann (szerk.) *101 írás Pusztai Ferenc tiszteletére*. Budapest: Argumentum Kiadó. 419–424.
- Abonyi, A. 2007. Лексичні германізми у Словарі русинського языка Юрія Чорія. In: Мовознавство – книга 5: Збірник наукових статей. Матеріали VI Міжнародного конгресу україністів. Київ – Донецьк. 373–382.
- Abonyi, A. 2008. Лексичні германізми у марамороських русинських говорах (за діалектним словником Олексі Бевки). In: Moser, M. – Zoltán, A. (Hrsg.) *Die Ukrainer (Ruthenen, Russinen) in Österreich-Ungarn und ihr Sprach- und Kulturleben im Blickfeld von Wien und Budapest*. Wien – Budapest. 185–193.
- Balassa, J. 1940. *A magyar nyelv szótára I–II*. Budapest: Grill Károly Könyvkiadó Vállalata. Ballagi, M. 1866–1873. *A magyar nyelv teljes szótára I–II*. Pest.
- Bárczi, G. 1941. *Magyar szófejtő szótár*. Budapest: Királyi Magyar Egyetemi Nyomda.
- Bárczi, G. 1963. *A magyar nyelv életrajza*. Budapest: Gondolat Kiadó.
- Bárczi, G. – Benkő, L. – Berrár, J. 1967. *A magyar nyelv története*. Budapest: Tankönyvkiadó.
- Benkő, L. (főszerk.) 1967–1976. *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára. I–3*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Berczik, Á. 1910. A magyar szókincs pusztulása. *Magyar Nyelv*. VI. kötet, 97–105.
- Czuczor, G. – Fogarasi, J. 1862–1874. *A magyar nyelv szótára I–VI*. Budapest. (Elektronikus változat.)
- Csopey, L. 1883. *Rutén-magyar szótár./Русько-мадярський словарь*. Budapest.
- Gerstner, K. 1998. A német vonatkozású elemek újabb etimológiai szótárainkban. In: *Nyelvtudományi Értekezések 145*. Budapest: Akadémiai Kiadó.

- Hadrovics, L. 1985. *Ungarische Elemente im Serbokroatischen*. Köln – Wien: Budapest – Böhlau Verlag.
- Halaga, O. R. (zred.) 2002. *Východoslovenský slovník I–II*. Košice – Prešov: Universum.
- Horváth, M. 1978. *Német elemek a 17. század magyar nyelvében*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Juhász, J. – Szőke, I. – O. Nagy, G. 1978. *Magyar értelmező kéziszótár*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- P. Kovács, I. 1988. Német jövevényszavak a hosszúperesztegi nyelvjárásban. *Magyar Nyelvőr* 112. évf. 1. 80–86.
- B. Lőrinczy, É. – Hosszú, F. 1979–2002. *Új magyar tájszótár I–4*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Majtán, M. (ved. red.) 1991–2008. *Historický slovník slovenského jazyka I–VII*. Bratislava: Veda.
- Mollay, K. 1982. *Német–magyar nyelvi érintkezések a 16. század végéig*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Mollay, K. 1989. A német–magyar nyelvi érintkezések. In: Balázs János (szerk.) *Nyelvünk a Duna-tájon*. Budapest: Tankönyvkiadó Vállalat. 231–290.
- Newerkla, S. M. 2004. *Sprachkontakte Deutsch – Tschechisch – Slowakisch. Wörterbuch der deutschen Lehnwörter im Tschechischen und Slowakischen: historische Entwicklung, Beleglage, bisherige und neue Deutungen*. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Szinnyei, J. 1893–1901. *Magyar tájszótár I–II*. Budapest: Hornyánszky Viktor kiadása.
- Udvari, I. (szerk.) 1991. *Hodinka Antal: Ruszin-Magyar Igetár*. Nyíregyháza: Görögkatolikus Hittudományi Főiskola. 10–17.
- Zaicz, G. (főszerk.) 2006. *Etimológiai szótár. Magyar szavak és toldalékok eredete*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.

- Бевка, О. 2004. *Словник-пам'ятник. Діалектний словник села Поляни Марамороського комітату*. Nyíregyháza: Nyíregyházi Főiskola Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszéke.
- Гвоздяк, О. 2002. Морфологічна адаптація німецьких запозичень в українських говірках Закарпаття. In: *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. Випуск 5. (Матеріали Міжнародної наукової конференції „Українська література в загальноєвропейському контексті”. Ужгород, 16–17 жовтня 2001.). Ужгород. 236–239.
- Горбач, О. 1969. Лексика говірки бачвансько-срімських українців. In: *Науковий збірник музею української культури в Свиднику 3*. Свидник. 320–324.
- Гоца, Е. 2000. Особливості функціонування лексем німецького походження в українських говірках закарпаття. In: *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства. Збірник наукових праць*. Ужгород. 59–65.
- Грінченко, Б. (ред.) 1907–1909. *Словарь української мови I–IV*. Київ: Наукова думка.
- Дерке, М. 2004. Німецькі запозичення назв одягу в угорських говорах Закарпаття. In: *Науковий вісник Ужгородського університету*. Ужгород. 31–36.
- Керча, И. 2007. *Русинско-русский словарь I–II. // Словник русинсько-руський I–II*. Ужгород: ПолиПринт.
- Лесів, М. 1997. *Українські говірки у Польщі*. Варшава: Видавництво „Український архів”.

- Мельничук, О. С. (гол. ред.) 1982–2008. *Етимологічний словник української мови I–VI*. Київ: Наукова думка.
- Слимак, В. 1983. Германізми в словниковому складі лемківського українського діалекту околиці Бардієва. In: *Науковий збірник музею української культури в Свиднику 11*. Свидник – Пряшів. 603–609.
- Сопка, Д. 1976. Варваризми німецького походження у нашій мові. *Творчосц II/2*. Нови Сад. 25–32.
- Фасмер, М. 1986–1987. *Этимологический словарь русского языка I–IV*. Москва: Прогресс.
- Ябур, В. – Плїшкова, А. – Копорова, К. 2007. *Русинська лексика на основі змін у правилах русинського мови*. (Правописний і граматичний словник). Пряшів: Русин і Народны новинки.

Források jegyzéke

- Kercsa, I. 2001. *Умцюзнина*. Budapest.
- Petrovaj, V. 1993. *Rusyny*. Pr'šov.
- Гарбера, М. Др. (Упорядник, запис мелодій) 1992. *У Нягові ясно*. Співанки з репертуару Петра Губи і Михайла Белея з Нягова. Пряшов.
- Гиряк, М. Др. 1993. (ред.). *Співанки Анни Мацібобової*. Пряшов.
- Гнатюк, В. 2001. *Казка Закарпаття*. Карпати, Ужгород.
- Гриб, Я. 1994. *Чітанка про русинські діти*. Пряшов.
- Затлоукал, Я. 2002. *Земля, Європов зохабена*. Ужгород.
- Керча, І. 1998. *Шандор Петевфій – Убрані поезії*. Ужгород.
- Керча, І. 2001. *Матяш, король Русинув*. Ужгород.
- Керча, Т. 1997. *Бобальки из попрём*. Ужгород.
- Мальцовська, М. 1998. *Під русинським небом*. Пряшів.
- Олбрахт, І. 2001. *Смутні очі Анції Караджічової*. Ужгород.
- Петровцій, І. 1993. *Діалектарій...* Ужгород.
- Петровцій, І. 1996. *Наші співанки*. Ужгород.
- Петровцій, І. 1999. *Наші и нинаші співанки*. Осій – Ужгород.
- Петровцій, І. 2004. *Послідні співанки*. Ужгород.
- Плїшкова, А. (ред.) 1996. *Муза спід Карпат*. Пряшів.
- Сухий, Ш. 1994. *Русинський співник*. Пряшов.
- Федынышынець, В. 2001. *Рутенійо моя, ...* Ужгород.
- Федынышынець, В. 2002. *Аванте, Авангарде!* Ужгород.
- Харитун, Ю. 1995. *Гуслі з явора*. Пряшів.
- Чорі, Ю. 2001–2006. *Словарь русинського мови I–IV*. Ужгород.
- Чорі, Ю. 2002. *И днись голя й завтра голя*. Мукачево.

Rövidítések jegyzéke

- Ball – Ballagi Mór: *A magyar nyelv teljes szótára I–II*. Pest, 1866–1873.
- BBB – Bárczi Géza – Benkő Loránd – Berrár Jolán: *A magyar nyelv története*. Budapest, 1967.

- CzF – Czuczor Gergely – Fogarasi János: *A magyar nyelv szótára I–VI*. Budapest, 1862–1874.
- ESz – Zaicz Gábor (főszerk.): *Etimológiai szótár. Magyar szavak és toldalékok eredete*. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2006.
- ÉKSz – Juhász József – Szőke István – O. Nagy Gábor: *Magyar értelmező kézi szótár Magyar értelmező kéziszótár* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1978.
- MNy – *Magyar Nyelv* (folyóirat). Budapest
- MTSz – Szinnyei József: *Magyar tájszótár I–II*. Budapest, 1893–1901.
- Nyr – *Magyar Nyelvőr* (folyóirat). Budapest
- RMI – Hodinka Antal: *Ruszin-Magyar Igetár*. Udvari István (szerk. Nyíregyháza, 1991.
- RMSz – Csopely László: *Rutén-magyar szótár./Русько-мадярський словарь*. Budapest, 1883.
- SzófSz – Bárczi Géza: *Magyar szófejtő szótár*. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest, 1941.
- TESz – Benkő Loránd (főszerk.): *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára. 1–3*. Budapest, 1967–1976.
- ÚMTSz – B. Lőrinczy Éva – Hosszú Ferenc (szerk.): *Új magyar tájszótár 1–4*. Budapest, 1979–2002.
- VIL – *Világirodalmi lexikon 1–19*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1970–1996.
- ***
- ЕСУМ – Мельничук О. С. (гол. ред.) *Етимологічний словник української мови. I–IV*. Київ, 1982–2003.
- РЛ – Ябур Василь – Плішкова Анна – Копорова Кветослава: *Русинська лексика на основі змін у правилах русинського языка*. (Правописный і граматічний словник). Русин і Народны новинки, Пряшів, 2007.
- РyРyС – Керча Игорь: *Русинско-русский словарь I–II*. // *Словник русинсько-руський I–II*. ПолиПринт, Ужгород, 2007.
- ССУМ – Гринчишин Д. Г. – Гумецька Л. Л. – Керницький І. М. (Ред.): *Словник староукраїнської мови XIV–XV ст. I–II*. „Наукова Думка”, Київ, 1977–78.

ang.	–	angol
ausztr. ném.	–	ausztriai német
baj.-osztr.	–	bajor-osztrák
fr.	–	francia
h.	–	hazai
ieu.	–	indoeurópai
ir.	–	irodalmi
k. lat.	–	közép-latin
k-szlk.	–	kelet-szlovák
k-szlk. rusz.	–	kelet-szlovákiai ruszin
kárp.	–	kárpátjai
kfném.	–	középfelnémet
kics. képző	–	kicsinyítő képző
lat.	–	latin

le.	–	lengyel
m.	–	magyar
mn.	–	melléknév
ném.	–	német
nyvj.	–	nyelvjárás
ófném.	–	ófelnémet
ol.	–	olasz
óprov.	–	óprovanszál
or.	–	orosz
rom.	–	román
rusz.	–	ruszin
sp.	–	spanyol
szb-hv.	–	szerb-horvát
szkr.	–	szanszkrit
szlk.	–	szlovák
szln.	–	szlovén
tn.	–	tulajdonnév
úfném.	–	újfelnémet
ukr.	–	ukrán